

บทคัดย่อ

โครงการ การศึกษาวิถีชีวิตชุมชนลำน้ำโพงตอนกลางเพื่อฟื้นฟูแหล่งอาหารและรายได้ อ.กุดชุม จ.ยโสธร โดยนายปรีดี ศรีวะอุไร เป็นหัวหน้าโครงการ พื้นที่ดำเนินงาน 5 ชุมชน จาก 2 ตำบล ที่ได้รับประโยชน์จากลำน้ำโพง คือ บ้านโสกชุมพล บ้านท่าลาด บ้านสันติสุข บ้านหนองผือน้อย ของตำบลนาโส และบ้านกุดหิน ตำบลก้ามแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ลำน้ำโพงมีต้นกำเนิดจากเทือกเขาในเขตอำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด และอำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร โดยไหลผ่านเขตอำเภอกุดชุม อำเภอป่าดัว อำเภอกำเขื่อนแก้ว แล้วไหลลงลำเซบาย ลำน้ำโพงมีน้ำไหลเกือบตลอดปี ในส่วนที่ไหลผ่านอำเภอกุดชุม พื้นที่ที่ได้รับประโยชน์อย่างเช่นตำบลนาโส ตำบลก้ามแมด ได้ใช้เป็นแหล่งอาหารทางธรรมชาติที่สำคัญของหมู่บ้านและตำบลใกล้เคียง ไม่ว่าจะเป็นอาหารป่าตามธรรมชาติ เช่น เห็ด หน่อไม้ ไข่มดแดง มันแขง ผักพื้นบ้านตามฤดูกาล สมุนไพร และเป็นแหล่งจับปลาที่สำคัญของชาวบ้าน สร้างรายได้เพิ่มให้กับชาวบ้านในหมู่บ้านที่อยู่รอบๆลำน้ำโพง จึงทำให้ลำน้ำโพงเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของคนในชุมชน ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับลำน้ำโพงมาเป็นเวลานานจนไม่อาจจะแยกวิถีชีวิตคนกับลำน้ำโพงออกได้ จนเมื่อมีการพัฒนาเข้ามาสู่ชุมชน ลำน้ำโพงก็ได้รับผลกระทบจากการขุดลอก ทำให้ต้นไม้อสองฝั่งของลำน้ำโพงถูกทำลาย อาหารธรรมชาติที่อยู่ริมตลิ่งสูญหายไป ปลาต่น้อยลงไปเรื่อยๆ ปลาบางชนิดก็ได้สูญพันธุ์ไป ด้วยความผูกพันและอยากเห็นแหล่งทำมาหากินมีความสมบูรณ์เหมือนในอดีต จึงได้ร่วมกับชุมชนทั้ง 5 หมู่บ้านทำการศึกษาวิจัย โดยมีคำถามวิจัยว่า 1) วิถีชีวิตชุมชนมีความสัมพันธ์กับลำน้ำอย่างไร 2) การฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำน้ำโพงมีวิธีการอย่างไร 3) แหล่งอาหารทางธรรมชาติในลำน้ำโพงมีอะไรบ้าง และมีวิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งอาหารให้ดำรงอยู่กับชุมชนได้อย่างไร และมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย 1) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตชุมชนกับลำน้ำโพงจากอดีตจนถึงปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งอาหารธรรมชาติที่มีอยู่ในลำน้ำโพงตอนกลาง 3) เพื่อศึกษาหาแนวทางในการฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งอาหารทางธรรมชาติในลำน้ำโพงตอนกลางที่เหมาะสมกับชุมชน ระยะเวลาในการดำเนินงาน 1 มิถุนายน 2551 ถึง 30 กันยายน 2552 รูปแบบในการศึกษาวิจัย เป็นการศึกษาข้อมูลของชุมชนในด้านวิถีการดำรงชีวิตและการใช้ประโยชน์จากลำน้ำโพง รวบรวมข้อมูลของทรัพยากรทั้งบนบกและในน้ำ ซึ่งในการศึกษานี้ใช้วิธีการศึกษาเก็บข้อมูลด้วยการใช้แบบฟอร์ม มีการพูดคุยกับผู้รู้ในชุมชนเพื่อทราบถึงวิถีของชุมชนในอดีต มีการตรวจสอบข้อมูลผ่านเวที รวมทั้งการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ การเก็บข้อมูลมีทีมเยาวชนที่เป็นอาสาสมัครลงเก็บข้อมูลตามแบบฟอร์ม ส่วนทีมผู้ใหญ่ทำหน้าที่รวบรวมเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ ซึ่งทำให้ได้แนวทางในการฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรในลำน้ำโพงเพื่อให้เป็นแหล่งอาหารของคนที่ยั่งยืน และที่สำคัญทางโครงการยังทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อแสวงหาภาคร่วมมือในการที่จะทำให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผลที่เกิดจากการศึกษาวิจัย ชุมชนได้รับทราบข้อมูล ความสัมพันธ์ของลำน้ำโพงที่มีต่อชุมชนในอดีตและปัจจุบัน จากการเก็บข้อมูลทำให้ได้มีการถ่ายทอดจากรุ่นเก่าสุดรุ่นใหม่ ทำให้เยาวชนได้เห็นวิถีของชุมชนผ่านการบอกเล่าข้อมูลโดยคนในชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดแนวทางและได้รับความ

มือในการดำเนินงานระหว่างเยาวชน ผู้ใหญ่ ต่อการจัดกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ เห็นได้จากความร่วมมือร่วมใจของเยาวชนจาก 5 ชุมชน ที่เป็นทั้งทีมวิจัยและอาสาสมัคร และยังสามารถเชื่อมประสานกับคนในครอบครัว หรือแม้แต่คนใกล้ชิด โดยการประชาสัมพันธ์ปากต่อปาก จนสามารถนำมาซึ่งพลังของชุมชนที่มีต่อการฟื้นฟูทรัพยากรในลำน้ำโพ และสิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากมีการเก็บข้อมูล ได้นำไปสู่การวางแผนเพื่อปฏิบัติการฟื้นฟู มีการออกแบบร่วมกันถึงวิธีการที่จะทำให้ลำน้ำโพฟื้นฟูสภาพเดิม หรือรักษาทรัพยากรที่มีอยู่ให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน สิ่งที่ชุมชนมองร่วมกัน คือ การสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชนให้เห็นคุณค่าของทรัพยากรของท้องถิ่น การปลูกต้นไม้ริมฝั่งโพซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ของท้องถิ่น ทั้งไม้ยืนต้น พืชอาหาร ตลอดจนการร่วมแรงร่วมใจของชุมชนทั้ง 5 หมู่บ้านในการจัดทำเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ การสร้างวังปลาเพื่อให้ปลาที่อยู่อาศัยใช้วางไข่ ซึ่งชุมชนได้นำเอาพิธีกรรมทางศาสนาเข้าร่วมด้วย โดยเชื่อว่าคนท้องถิ่นให้การเคารพเชื่อถือหลักคำสอนของศาสนา จะทำให้คนยำเกรงและไม่กล้าที่จะล่องล่ำเข้าไปหากินในเขตอนุรักษ์ แนวทางในการฟื้นฟูลำน้ำโพได้ก่อให้เกิดผลกระทบเบียดเบียนในพื้นที่อนุรักษ์ โดยมีกลุ่มคนจากทั้ง 5 หมู่บ้านเข้าร่วมกันดูแลภายใต้ชื่อ กลุ่มรวมพลคนรักลำน้ำโพ ทำหน้าที่สอดส่องและเป็นแกนนำในการประสานกับชุมชนและหน่วยงานภายนอก ทั้งนี้จากการศึกษาวิจัยชุมชนมีแนวคิดไปในทางเดียวกันว่า งานพัฒนาจากภาครัฐที่มีต่อลำน้ำโพ เช่น การขุดลอก ไม่ได้ส่งผลดีต่อชุมชนเลยแต่ส่งผลเสียมากกว่า ดังนั้นการแสดงของชุมชนต่อการคัดค้านเพื่อไม่ให้มีการขุดลอก หรือหากจะทำการอันใดโดยไม่ผ่านความเห็นชอบจากชุมชนจึงเป็นสิทธิของชุมชนที่ต้องแสดงออกร่วมกัน จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ถือว่า ชุมชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและยังทำให้ชุมชนรู้จักคิดวิเคราะห์ และวางแผนการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบมากขึ้น ที่สำคัญการที่ชุมชนได้นำข้อมูลจากการศึกษา แล้วสามารถสานต่อกับหน่วยงานในท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมต่อการจัดการทรัพยากรของชุมชน แสดงออกถึงพลังของชุมชนที่สามารถสื่อถึงนโยบายเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป